

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Светлана Темелкова Събева, Катедра „Социология и науки за човека” към
Пловдивски университет „П. Хилендарски”

относно материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната
длъжност „професор“ в Софийски университет „Св. Кл. Охридски“ по професионално
направление 2.1. Филология (Теория на литературата)

В конкурса за „професор“, обявен в Държавен вестник, бр. 88 от 18.10.2024 г., като единствен кандидат участва доц. д-р Дарин Войнов Тенев от Катедра „Теория на литературата” към Факултет по славянски филологии на СУ. Към документите за конкурса той е приложил 23 научни труда, публикувани в периода след хабилитацията му през 2014 г., които включват: две монографии – *Лабиринтът на модалностите* (2024) и *Три лекции върху Хайдегер. Модалност и индексичност в „Битие и време“* (2023); 3 статии и студии, публикувани в издания, индексирани в базите данни SCOPUS и Web of Science; 18 статии и студии, публикувани в други престижни рецензирани издания. Трудовете на доц. Тенев от периода 2014 – 2024 г. имат над 110 документиращи цитирания, включително в световно известни бази данни. Справката за наукометричните данни показва, че трудовете значително надхвърлят минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“ и освен това свидетелстват за силно интернационализирана научна продукция, представена в японски и европейски издания. В Анотацията на приложените публикации приносите са ясно и коректно формулирани.

Дарин Тенев, когото имам удоволствието да познавам като колега от катедра „Социология и науки за човека“ в Пловдивския университет (в която той е доцент по изследвания на културата от 2014 г.), както и от Института по социоанализа и Института за критически социални изследвания, е един от най-изявените изследователи и преподаватели в съвременната българска хуманитаристика. Той е литературен теоретик и критик, философ, културолог и социоаналитик, японист, преводач и издател, инициатор и ръководител на национални и международни научни форуми, наред с това страстно отдаден на преподаването и диалогичното мислене; той е колега, който е в състояние да направи интелектуалната среща „събитие“. Не само в специализираните научни области, с които доц. Тенев преди всичко се идентифицира – литературознание

и философия, но и в области като социоанализа и психоанализа, социология, критическа теория (които познавам по-отблизо), неговият изследователски стил е безпогрешно разпознаваем – заради смелостта да се мисли по нов начин и радикално, но заедно с това с респект към чуждата мисъл и традицията, както и към собствената мяра и неприсвоимостта на изследователския предмет. За този стил е характерно и едно търпеливо – не само езиковедско и литературно, а и философско – внимание към езика, към това, което самия Тенев определя като проблематично различаване между „мисълта в езика и мисълта на езика“: „Дали има разлика между мисълта в езика и мисълта на езика? Между мисълта, която търси и намира израз в езика, и мисълта, която самият език диктува, със своята традиция и своите наследства?“ (*Три лекции върху Хайдегер*, с. 29). Това несъмнено е свързано с неговата квалификация като японист, която не се ограничава до отлично познаване на японски език и литература, а включва неопценимо идейно посредничество между съвременната „западна“ и японска философия, например в парадигми като феноменология и деконструкция.

В становището си ще се спра накратко върху научните приноси в двете монографии, с които доц. Тенев участва в конкурса - *Лабиринтът на модалностите* (2024) и *Три лекции върху Хайдегер. Модалност и индексичност в „Битие и време“* (2023), като подчертая обвързаността им и необходимостта да се четат паралелно, чрез взаимна експликация на техните проблематики. Те представят впечатляващата архитектура на т.нар. модална аналитика, която може да се разглежда като обобщаващо наименование за литературоведските и философските приноси на автора. Предварителното определение на модалностите като „начинът на съществуване и изменимостта (1) на действие или състояние или (2) на отношението на един субект към действие или състояние“ (*Лабиринтът*, с. 31), както и топиките на аналитиката – модализация, ориентация на модалностите, модални блокове и снопове, модални преходи и конфликти и т.н., са въведени с метафората за „лабиринта“ – според мен не само за да подготвят търпеливото разбиране на читателя, а и да го подтикнат да не робува на моно-парадигмални предразсъдъци. Залогът на този проект е „едно модално литературознание и една модална философия“ (пак там, с. 7).

Лабиринтът на модалностите изгражда мащабна картина на възникването и развитието на централните категории на тази аналитика – модалност и индексичност, като извършва двойно мисловно движение. От една страна, анализите удържат и развиват породилия ги контекст, обединяващ няколко основни традиции и полета на

актуален дебат, а именно: въпроса за литературната потенциалност, респ. базовото разграничение между наративна и персонажна потенциалност; въпроса за философската категория (не)възможност, трансформиран от онтологически в динамологически въпрос; както и основополагащите идеи за езиковите модалности в идеогенетичната теория на Красимир Манчев и Христо Тодоров. От друга страна, двете категории, веднъж вече структурирани в първата част на книгата (*Контури*), не се вземат като готови за употреба, а се разработват ендогенно спрямо всеки нов практически и епистемически контекст. Тенев определя този подход като „трансверсален“ (вж. *Анотация*, с. 2) и в съответствие с него дефинира двата основни изследователски обекта на монографията като „връзката между модалност и индексичност“ и „множествеността на модалностите“ (пак там); а референтите на модалната аналитика, т.е. видовете модалности и техните групирания, както и езиковите и пред-езиковите им форми, се разглеждат като културно-исторически вариативни и вкоренени в светове на живота. Прочитът на монографията през различни трансверсални планове, които читателят, според мен, дори сам би могъл отчасти да конструира, би дал добра представа както за разоряващите се микрологически открития на аналитиката, така и за уникално-адекватното на всеки нов контекст разбулване на нейната „тайна“. А тя е: разбирането на възможността не (само) като модалност наред с останалите (алетични, деонтични, волитивни, илокутивни, перцептивни, афективни и т.н.), а като „пред-модалност, като отваряне на съществуването към непредзададеността. [...] Онтологичното измерение на пред-модалната възможност е времето. Но това парадоксално деонтологизира съществуването и води до разоряване на различни видове модалности“ (*Лабиринтът*, с. 9-10). Например като социоаналитик, който се интересува от т.нар. позиционно социално страдание, аз бих си позволила да конструирам такъв трансверсален план, който включва анализите на литературната потенциалност в разказа *Печена тиква* на Елин Пелин (пак там, с. 273-338), модалното предефиниране на симптома във Фройдовата психоанализа (пак там, с. 447-470) и мултимодалната логика на практиката в контекста на социоанализата, (пак там, с. 58-62). В този план могат да се проследят микрологическите открития на модалния конфликт между забраната и желанието и на трансмодалния конфликт между срама, фрустрацията и вината (вж. пак там, с. 332). Аналитиката в главата „Модалната тайна на индексичността“ би могла да се разглежда като ядро на друг трансверсален план на монографията, може би методологически решаващ, доколкото е свързан с откритата от Дарин Тенев „модална индексичност“. Тази тематика обаче директно препраща към другата монография за участие в конкурса, на която накратко ще се спра.

Като своеобразно въведение към *Битие и време*, монографията *Три лекции върху Хайдегер. Модалност и индексичност в „Битие и време“* (2023) може да се чете като квази-повторение на Хайдегеровите фундаментално-онтологически въпроси и отговори, т.е. на едно радикално и загрижено питане, което, по думите на самия Хайдегер, не взема назаем своето време от друго историческо време. Дарин Тенев има право да твърди, че обсъжда въпроси, които *трябва* да ни вълнуват, да ни засягат, при това тъкмо в смисъла на Хайдегер (с. 176). Защото тук става дума за повторение-с-различие не на един или друг отделен въпрос, а на фундаменталния въпрос, от който изникват отделните водещи въпроси на *Битие и време*. Последните могат да варират – онтично и емпирично – до безкрайност, тъй като става дума за феноменологическата среща на Dasein с нещата в света, със себе се и самия свят. Затова впрочем както Хайдегер, така и *Три лекции* на Тенев могат да се четат и селективно – за всекидневието и Се-то като субект на всекидневността, за практическото боравене, за страха, гласа на съвестта и битието към смъртта, и, разбира се, за структурите на времевостта. Методът на изложението следва използваното от Хайдегер разграничение между „фундаментален въпрос“ и „водещи въпроси“ на аналитиката, което позволява мотивирано извеждане на поредния „обрат“, заложен в самия мисловен предмет, като се придържа към съответния привилегирован (водещ) феномен. В тази светлина може да се каже, че фундаменталният въпрос на Тенев е – и не е – въпросът как Dasein разбира „смисъла на битие“, разбирайки битието на самото себе си. Защото авторът не остава при деструкцията на онтологията на наличността и експликацията на биването-възможно на Dasein, т.е. на „прото-възможността“, неподчинена на действителността, която същностно характеризира Dasein. А отива отвъд нея, изявявайки носещата конструкция на екзистенциалната аналитика, която се крепи на две основни мисловни схеми – „насочеността“ (индексикалността) и „начина на битие“ (модалността) на Dasein и самия свят, като отваря полето на една неподозирана от Хайдегер мултимодална логика на битието-в-света. „Dasein е винаги насочено и на път“ (с. 149), а „битието в света е открай до край модално. И модалностите указват“ (с. 205) – това може да бъде есенцията на динамологията на Дарин Тенев, обвързваща пост-хайдегерианските понятия за индексичност и модалност. Макар авторът да заявява, че перспективата на този „изместващ“ прочит на *Битие и време* е вдъхновена и от извън-философски полета – най-вече от модалната аналитика в езикознанието на Христо Тодоров и Красимир Манчев (с. 33), която не демонстрира „родства по избор“ с Хайдегер – мисля обаче, че сплитането между индексичност и модалност може да се разглежда като уникално-адекватно на

самото Хайдегерово откритие на Dasein като философски идиом. Защото това сплитане позволява да се разгадаят двете енигми в конституцията на Dasein: а) неговото *Da-sein*, чрез което то се отваря от едно всеки път мое място към разбиране на битие и свят; и б) неговото *Zu-sein*, настоятелно битие, което го връхлита като „голото ,Че е и има да бъде““ (nacktes 'Daß es ist und zu sein hat'). Това настоятелно „голо битие“, което за мен впрочем не е преставало да бъде философска загадка, бих тълкувала заедно Дарин Тенев като прамястото на модалните превръщания, като екзистенциалната тайна, която позволява на Dasein откъм самото себе си, без-условно, да овъзможностява модални преходи, прекосявайки както вътре-световите ограничения на възможността, така и възможността за невъзможност („предварението в смъртта“).

Коя обаче е решаващата стъпка, чрез която *Трите лекции* отиват отвъд Хайдегеровата аналитика и я радикализират? Несъмнено майсторската експликация на трите вида негативност, корелиращи с *не-то* на съответния времеви екстаз на Dasein, както и указваното чрез съответния екстаз „нищо на света“, *подготвят* въпросната решаваща стъпка. „Ние сме включили невъзможността като част от възможността“ (с. 173); „има невъзможност, която е включена във възможното и го *овъзможностява*“ (с. 174); „възможността се обръща към себе си и така се овъзможностява. Защо? Защото изпреварва себе си, тя е себе си, доколкото изпреварва себе си. В изпреварването тя вече не е определима от нищо светово, тя е неопределена, непредопределена и непредопределима. Ала в същото това изпреварване тя има вътрешна граница, която е част от нея“ (с.174); „светът е изначалната неопределеност на начина, по който може да се даде даденото. Неопределен от нищо, той корелира с възможността на Dasein като характеризирана от негативност“ (с. 179-180) – това са някои от ключовите места, в които Тенев резюмира *modus operandi* на своята аналитика на процесиращата негативност.

В трите финални параграфа на *Лекциите*, които започват с обсъждане на отношението между „възможност за указване“ (сочеща към вътре-светово биващо) и „указване на възможност“ (сочеща към екзистенциална възможност, която „не е определена от нищо светово“), авторът обаче експлицира едно напълно непромислено от Хайдегер следствие от процесиращата негативност. Това следствие засяга не един или друг феномен, а самата основа, на която стъпват отношенията на фундиране в екзистенциалната аналитика. Тъй като в ситуациите на *Eigentlichkeit*, на собственото биване, „възможност за указване“ и „указване на възможност“ се разскачват, така да се каже, „излиза – пише Дарин Тенев, – че всичко се фунда в една възможност, която

няма никакви задължения, а самата тя е *задължаваща*“ (с. 216). Изплува деонтичният момент на едно „трябва“, кулминиращо в зова на съвестта, призоваващо към решителност и действие, към понасяне на изначалното и постоянно биване-виновно на Dasein. Това обаче е, на първо място, методологически скандално, тъй като фундаменталната онтология иска да бъде по дефиниция нормативно неутрална. Но още по-важно е, че това трябва, бидейки безобектно и безадресно, бидейки фундиран във възможност скок към действие и действителност, е дълбоко апоретично само по себе си. „А откъде идва това *трябва*? За мен това е една от големите загадки на *Битие и време*“ (с. 216) – с тази скептическа поанта авторът разкрива вътрешните граници на фундаменталната онтология. Бих определила този момент като кулминация във възможностите на модалната аналитика, предложена от Дарин Тенев, да функционира като „рефлексия от втори ред“, изявявайки крипто-нормативност и модални конфликти и в най-промислени философски системи.

Завършвайки, ще споделя два най-обща въпроса, които забележителната по интелектуален замах, дълбочина, прецизност, ерудиция и не на последно място – инструментална приложимост, модална аналитика на Дарин Тенев поражда в мен. Ще уточня предварително, че те произтичат от опита ми да си изясня отношението между така разбраната модална аналитика и интенционалната аналитика (в смисъла на феноменологическата традиция). Първият въпрос е свързан с функцията на един абстрактен план на аналитиката, а именно онзи, който спрямо модализираното е в позиция на немодализирано или по-скоро на модално индиферентно. Това модално индиферентно би било аналогично на Хайдегеровата онтологическата индиферентност на просто наличното или на Хусерловите практически идеализации на доксичното и би могло да се свърже с нормализиращата сила на усреднените структури на всекидневния живот. В модалния анализ на *Печена тиква* (с. 310-311), то – както ми се струва – изплува като момент от „работа на езика“, защото (?), както красиво е казано, „Душко е архивар и писар, той пази архива на езика, на езиковите употреби“. Но дали това може да бъде валидно обобщение и за не-литературните практики? Не следва ли в хода на аналитиката планът на модализираното и планът на модално индиферентното с по-голяма честота, така да се каже, да разменят местата си като тема и фон? Или тяхната зависимост трябва да се мисли по друг начин (може би генетично)? Вторият ми въпрос е пряко продължение на казаното: не следва ли планът на модализираното да интегрира в по-голяма степен една генетична перспектива, чрез която възможността като пред-модалност да се схваща

като „итерация на пробуждания“, сочещи както назад, така и напред? (Така че ако се възползвам от идеята за „персонажна потенциалност“ на Душко: първият, напълно немотивиран отказ да вкуси тиквата би бил пробуждане на една телесна памет, т.е. на едно неприпомнимо и неименуемо минало, в което той, да кажем, ще трябва да е споделял настояще с прасетата в селския двор, хранени с тиква).

В заключение: след запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях изключителни научни приноси, имам основания с пълна убеденост да дам своята положителна оценка пред уважаемото Научно жури и да предложа доц. д-р Дарин Войнов Тенев да бъде избран за академичната длъжност „професор“ по професионално направление 2.1. Филология (Теория на литературата).

14. 03.2025 г.

проф. д-р Светлана Събева